

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БЛОКІНЬ ГАННА МИКОЛАЇВНА

УДК 336.717.168

СТАНОВЛЕННЯ І ВДОСКОНАЛЕННЯ АУДИТОРСЬКОЇ СЛУЖБИ
В БАНКАХ УКРАЇНИ

Спеціальність 08.06.04 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

КИЇВ 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу Київського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Кіндрацька Любомира Максимівна,
Київський національний економічний університет,
в.о. завідувача кафедри обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Рудницький Василь Степанович,
Львівська комерційна академія Укоопспілки,
завідувач кафедри аудиту

кандидат економічних наук, професор
Зубілевич Світлана Яківна,
Український національний університет водного господарства та природокористування,
професор кафедри обліку і аудиту

Провідна установа: Східноукраїнський національний університет імені В. Даля Міністерства освіти і науки України, кафедра бухгалтерського обліку і аналізу господарської діяльності, м. Луганськ

Захист відбудеться “ 20 ” червня 2005р. о 14-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.07 у Київському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, аудиторія 203.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного економічного університету за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1.

Автореферат розісланий “ 16 ” травня 2005р.

В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Герасимович А.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Актуальність теми. Становлення України як держави з економікою ринкового спрямування і реальне підвищення ефективності управління процесом господарської діяльності можливе тільки за наявності достовірної інформації внутрішнього та зовнішнього характеру, що сприяє прийняттю правильних управлінських рішень. У сучасних умовах це набуває особливої актуальності, оскільки в Україні, як і в інших державах пострадянського простору, бракує практики самостійного управління суб'єктами господарювання. Вирішенню цієї проблеми підпорядковано розробку і впровадження нових видів контролю на основі чітких законодавчих норм з регулювання конкретних видів діяльності та забезпечення взаємодії об'єкта і суб'єкта перевірки щодо виконання управлінського рішення. Особливо гострою ця проблема є для організацій, діяльність яких має багатоцільовий характер та пов'язана із високим ступенем ризику. У цьому контексті найбільш значимими структурами, як з економічних, так і з суспільних позицій є банківські установи. У світовому банківському співтоваристві питанням внутрішнього контролю надається велике значення, оскільки належним чином організована система внутрішнього контролю забезпечує надійність роботи банку та дає впевненість контрагентам у збереженості їх коштів.

Одним із ключових елементів банківського контролю, який має широке запровадження в економічно розвинених країнах, визнано внутрішній аудит, завдяки якому вивчаються фінансові та господарські операції з метою ефективного використання банківських ресурсів, досягнення найкращого фінансового результату та вироблення політики ведення бізнесу. Удосконалення системи оперативного управління банків вимагає активізації діяльності служби внутрішнього аудиту з притаманними їй функціями.

Вагомий внесок у розробку теоретичних та методичних засад внутрішнього аудиту суб'єктів підприємницької діяльності зробили такі українські вчені-економісти та практики, як М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, А.М. Герасимович, С.Ф. Голов, Н.І. Дорош, С.Я. Зубілевич, О.І. Кирєєв, М.В. Кужельний, Л.П. Кулаковська, В.Г. Линник, В.І. Міщенко, О.А. Петрик, І.І. Пилипенко, О.С. Полетаєва, К.Є. Раєвський, В.С. Рудницький, В.Я. Савченко, В.В. Сопко, Б.Ф. Усач, М.Г. Чумаченко, Н.П. Шульга та ін.

Значна увага питанню організації та методології внутрішнього аудиту приділяється у наукових дослідженнях зарубіжних науковців, таких, як Р. Адамс, В.Д. Андрєєв, Г.Н. Белоглазова, Р. Додж, Д. Кармайкл, І.А. Кіселева, М.В. Образцов, В.І. Овінов, Р.Г. Ольхова, Н. А. Пономарева, Е.Г. Потоцькая, В.І. Подольський, Ж. Ришар, Дж. Робертсон, А.Н. Романов, Я.В. Соколов, В.П. Суйц, М.С. Суханов, А.В. Шульгін, Є. Б. Ширінська, С.Н. Щаділова.

Аналіз наукових праць з названої проблеми показав, що низка методологічних і теоретичних питань залишається недостатньо розробленою, а завдання внутрішнього аудиту банків формулюються узагальнено і поверхово. Недостатньо також розглядаються в економічній літературі проблеми становлення та ефективної діяльності служби внутрішнього аудиту в банківських установах.

Нормативні документи Національного банку України визначають лише головні функції внутрішнього аудиту, які містять низку суперечностей, що ускладнює застосування даного виду аудиту в практичній діяльності. Модель внутрішнього аудиту, прийнята вітчизняними банками, включає два основні елементи: 1) ревізія, яка зосереджується на перевірці збереження та ефективному використанні активів, виявленні та ліквідації заборгованостей і недостач; 2) забезпечення достовірності бухгалтерсько-фінансової звітності, мінімізація оподаткування, сприяння збереженню активів банку.

Методика проведення аудиту поєднує прийоми документальної ревізії та фінансово-економічного аналізу. Можливості методичного апарату економічного аналізу та економіко-математичних методів використовуються внутрішніми аудиторами

недостатньо. Унаслідок наявних підходів основними критеріями формування ефективної системи внутрішнього аудиту обрано кількість та частоту проведених перевірок.

Суттєвим упущенням діючої оцінки економічного стану кредитної установи внутрішнім аудитом є ретроспективність, тобто оцінювання результатів діяльності минулих періодів. Стан організації та регулювання внутрішньобанківського аудиту не задовольняють потреб керівництва банків під час прийняття стратегічних рішень.

Виходячи із названого вище, актуальність теми дослідження обумовлюється таким:

- відсутністю у наукових працях ґрунтовних узагальнень щодо визначення об'єктів внутрішнього банківського аудиту;
- потребою формування моделей організації внутрішнього аудиту, оптимальних для українських банків, із обов'язковим урахуванням міжнародного досвіду;
- необхідністю розробки методів діагностики та прогнозування діяльності банку.

Важливість вирішення завдань, в першу чергу, розширення сфери впливу внутрішнього аудиту на підвищення ефективності діяльності кожного структурного підрозділу і банку загалом, удосконалення методів аудиторських перевірок та розробки нових із застосуванням математичних та економіко-статистичних прийомів оцінки фінансового стану банку (реального та прогнозованого), визначає актуальність дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до програми науково-дослідної роботи кафедри обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу Київського національного економічного університету за темою “Удосконалення обліку і економічного аналізу на основі національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні (державний реєстраційний номер 0100U006874). У межах наукової програми здійснене дослідження теоретичних і прикладних проблем внутрішнього аудиту в банках України. Особистий внесок автора полягає у розробці методів аудиту, структуризації математичних методів для застосування у внутрішньому аудиті основних аспектів діяльності банку та вдосконаленні існуючої організаційної структури служби внутрішнього аудиту.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування та вдосконалення методики, організації внутрішнього аудиту в банках, а також у розробці практичних рекомендацій щодо підвищення його ефективності та ролі в управлінні кредитною установою з урахуванням вимог національних і міжнародних стандартів. Досягнення поставленої мети зумовило постановку таких дослідницьких завдань:

- визначити сутність та обґрунтувати економічний зміст поняття внутрішньобанківського аудиту;
- дослідити та обґрунтувати потребу у комплексному підході до внутрішнього аудиту під час оцінки якості управління банком;
- узагальнити та структурувати економіко-математичні методи у внутрішньому аудиті банків;
- розробити пропозиції з удосконалення організаційної структури служби внутрішнього аудиту;
- обґрунтувати доцільність застосування на практиці внутрішнього аудиту оптимізаційних моделей розробки прогнозу обсягів активів та пасивів банку.

Об'єктом дослідження є організація та методика внутрішнього аудиту в банках України.

Предметом дослідження є теоретичні засади та методичні підходи до організації й методики внутрішнього аудиту в банківських установах.

Методи дисертаційного дослідження. Теоретичними засадами дисертаційного дослідження виступають загальні методи наукового пізнання (діалектика, аналіз, синтез, системність, комплексність, аналогія, оптимізація, історизм). Методологічною основою для дослідження стану внутрішнього аудиту банку є діалектичний метод пізнання реалій сучасної банківської діяльності, системний підхід, який виявляється у вивченні стану та

проблеми функціонування внутрішньобанківського аудиту як складової системи внутрішнього контролю. Методика дослідження ґрунтується на спостереженні, характеристиці економічних явищ, аналізі, узагальненні та порівнянні одержаних результатів. Під час обчислення та опрацювання інформації використовувались такі методи дослідження: порівняння, аналітичні групування, теорії ймовірностей, математичної статистики, стохастичного аналізу, методи графічного зображення даних. Для аналізу результатів перевірок, які проводилися внутрішніми аудиторами в банках застосовувалися методи спостереження та порівняння.

Теоретичною базою для дисертаційного дослідження слугували чинні законодавчі акти, нормативні документи Національного банку України та банків, зведені статистичні матеріали Національного банку України, дані бухгалтерського обліку та фінансової звітності банків, а також наукові праці вітчизняних та зарубіжних фахівців з теорії, методології та практичної організації аудиту, публікації в періодичних виданнях, матеріали науково-практичних конференцій і семінарів. Дисертаційне дослідження зроблене на основі даних фінансової звітності банків: ЗАТ КБ ПриватБанк, АКІБ УкрСиббанк, ВАТ Укрексімбанк, АКБ Укрсоцбанк, ЗАТ АК Промінвестбанк, ВАТ Ощадбанку – та опрацьовані автором особисто.

Наукова новизна одержаних результатів проведеного дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та методичних рекомендацій щодо удосконалення організації та методики внутрішнього аудиту в банках України.

Основні результати проведеного дослідження, які становлять наукову новизну, полягають у наступному:

Вперше:

- для детального вивчення закономірностей діяльності банківських установ запропоновано напрями використання в аналітичній роботі служби внутрішнього аудиту методів, що ґрунтуються на теорії ймовірностей, математичній статистиці, описі банків як сукупності стохастичних фінансових потоків. Аналіз і прогноз щодо обсягів ресурсів та активів на певний період часу (квартал, рік) підвищує актуальність інформації, що оптимізує управління кредитною установою та уможливорює збереження і покращення ринкових позицій банку.

Набули подальшого розвитку питання теорії і практики внутрішнього аудиту в банківських установах України. Зокрема:

- переосмислення теоретичних та правових засад функціонування внутрішнього аудиту в банківських установах, на відміну від наявного підходу до визначення служби внутрішнього аудиту як структурного підрозділу, що надає незалежну оцінку системі внутрішнього контролю, запропоновано визначення служби внутрішнього аудиту як органу оперативного контролю на всіх організаційно-функціональних рівнях управління, що дозволить оцінювати діяльність кредитної установи як у ретроспективі, так і максимально точно спрогнозувати розвиток майбутніх подій;

- новий підхід до визначення мети внутрішнього контролю як системи, яка не тільки гарантує відсутність відхилень, помилок та неефективності у роботі, а й допомагає своєчасно їх виявляти та усувати, що сприятиме підвищенню прибутковості кредитної установи;

- збалансована система напрямів дослідження обсягів ресурсів та вкладень через дискретні рівновіддалені проміжки часу шляхом побудови стохастичної мультиплікативної моделі динаміки зобов'язань та активів;

- принципи аналітичної роботи підрозділів банку на всіх рівнях внутрішнього контролю (починаючи з адміністративного і закінчуючи внутрішнім аудитом), а саме: науковий підхід та інформаційні технології; стратегія і розвиток; організація рівнів інформаційно-аналітичного забезпечення розподілу аналітичних функцій відповідно до центрів відповідальності;

- обґрунтування кола об'єктів внутрішнього аудиту банку. До об'єктів віднесено не тільки діяльність банку, її документальне та бухгалтерське оформлення, інформаційне забезпечення процесу управління банком, а й ризики, що супроводжують процес здійснення банківських операцій. Внутрішні та зовнішні стосовно банку події, які негативно впливають на кінцеві

результати його роботи, рекомендовано розглядати з позицій системи внутрішнього контролю та як окремий банківський ризик.

Удосконалено:

- принципи системи внутрішнього аудиту кредитних установ через розширення таких їх елементів, як визначення пріоритетів внутрішньої аудиторської перевірки; характер взаємовідносин внутрішніх аудиторів з працівниками інших підрозділів банку; критерії оцінки ефективності роботи внутрішніх аудиторів банку, що забезпечить результативність її функціонування;

- існуючі критерії формування оцінки ефективності функціонування системи внутрішнього аудиту. На відміну від наявних (кількість та частота проведених перевірок), запропоновано враховувати такі критерії оцінки якості роботи внутрішніх аудиторів: фінансування матеріального та кадрового забезпечення служби внутрішнього аудиту; кількість звітів про внутрішньоаудиторські перевірки; кількість та ефективність рекомендацій, наданих внутрішніми аудиторами; відзиви користувачів про роботу служби внутрішнього аудиту.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що розроблені рекомендації стосовно застосування методик внутрішньої аудиторської перевірки можуть бути запроваджені у діяльності банків, зокрема, викладені в дисертаційній роботі пропозиції щодо удосконалення методики перевірки основних операцій банку, використані під час розробки програми внутрішнього аудиту в Черкаській філії ВАТ “Укресімбанк” (довідка № 01-3/156 від 09.06.04) та Черкаській філії ВАТ КБ “Промекономбанк” (довідка № 11/518 від 14.12.04).

Основні положення та рекомендації щодо аналізу діяльності банків – конкурентів доведені до рівня методичних розробок та використовуються на практиці при визначенні власної конкурентної позиції Черкаською філією АТ “Укрінбанк” (довідка № 01-4/325 від 01.06.04), безбалансовим відділенням № 2 філії “Черкаське Центральне відділення Промінвестбанку” (довідка № 01-5/126 від 08.06.04).

Теоретичні положення, висновки та результати дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі при викладанні дисциплін у Черкаській філії Української академії банківської справи Національного банку України: “Банківський нагляд і аудит”, “Аналіз банківської діяльності”, “Ситуаційне моделювання діяльності комерційних банків” (довідка ЧФ УАБС НБУ № 987 від 31.12.04).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження пройшли апробацію та обговорювались на Міжнародній науково-практичній конференції “Удосконалення обліку та аналізу господарської діяльності на основі впровадження нових Положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні” (м. Київ, 16 – 18 жовтня 2000 р.); Міжнародній науковій конференції “Розвиток науки про бухгалтерський облік” (м. Житомир, 23 – 24 листопада 2000 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Бухгалтерський облік в Україні на початку XXI століття” (м. Львів, 26 – 27 квітня 2001 р.); Міжнародній науково-методичній конференції “Трансформація курсу “Економічний аналіз діяльності підприємства” (м. Київ, 16 – 17 травня 2002 р.); I Всеукраїнській науково-практичній конференції “Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю” (м. Черкаси, 20 – 22 листопада 2002 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Економічні проблеми ринкової трансформації України” (м. Львів, 3 – 4 грудня 2004 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції “Науковий потенціал світу 2004” (м. Дніпропетровськ, 1 – 15 листопада 2004 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 14 наукових праць загальним обсягом 9,75 друк.арк., з яких автору належить 9,75 друк.арк.: у наукових фахових виданнях – 5 публікацій; в інших виданнях – 9 публікацій.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 176 сторінок друкованого тексту, містить 18 таблиць на 20 сторінках, 11 рисунків на 10 сторінках, 5 додатків на 10 сторінках. Список використаних джерел включає 152 найменування на 15 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, предмет та об'єкт дисертаційного дослідження, наукову новизну і практичне значення одержаних результатів.

У розділі 1 “Сутність і завдання внутрішнього аудиту в банківській системі” розкрито економічну сутність, зміст та необхідність запровадження аудиту; обґрунтовано значення аудиту як форми контролю.

На основі узагальнення наукових поглядів вітчизняних і зарубіжних учених, визначено, що контроль, як функція управління, підпорядковано вирішенню завдань системи управління. Доведено, що проблема ефективного та своєчасного контролю є нагальною для банківських установ, діяльність яких має багатоцільовий характер та пов'язана із високим ступенем ризику. Результати і висновки аудиторських перевірок банків мають важливе значення для багатьох учасників ринкових відносин, зокрема: держави, засновників та акціонерів банку, підприємницьких структур, вкладників. Інформація щодо оцінки фінансового стану банку необхідна також керівництву банку для прийняття своєчасних та виважених рішень у сфері банківського менеджменту.

Наявні внутрішні ризики (особливо ризик персоналу) можуть суттєво посилити негативні наслідки впливу зовнішніх ризиків на загальні результати діяльності банку. Крім помилок, пов'язаних із некомпетентністю персоналу, існує ризик зловживань. Важливим чинником для ефективного функціонування внутрішнього аудиту є розуміння керівництвом банку призначення аудиту та функцій у посиленні дієвості загального контрольного процесу. Передача функцій збору інформації з усіх підрозділів банку та зовнішнього стосовно нього середовища окремому структурному підрозділу сприятиме їх опрацюванню, систематизації, аналізу, формуванню узагальнених даних, що значно спростить механізм використання інформації її користувачами. Саме таким підрозділом у банку виступає служба внутрішнього аудиту (рис. 1).

На основі аналізу авторських підходів, літературних джерел та наукових праць зарубіжних та вітчизняних економістів-науковців, виділено три групи економічних аргументів щодо потреби у проведенні банківського аудиту (зовнішнього та внутрішнього): посилення негативного впливу зовнішніх факторів; нерівномірний розподіл інформації між учасниками прийняття рішень; інтенсивність конкуренції на ринку банківських продуктів.

В практиці організації внутрішнього аудиту вітчизняних банківських установ доцільно застосовувати критерії оцінювання системи внутрішнього контролю, запропоновані Базельським комітетом, які започаткували зміни в системі регулювання із акцентом на якісний внутрішній контроль.

У дисертаційному дослідженні доведено, що регулювання внутрішньобанківського аудиту не повинно бути занадто широким або вузьким, оскільки це призводить до двоякого тлумачення норм і стандартів та ускладнює практичне виконання внутрішніх аудиторських перевірок.

Недостатній стан розвитку теоретичної та правової бази функціонування внутрішнього аудиту зумовлює різні підходи до вирішення принципів питань його організації (таких як визначення місця служби внутрішнього аудиту в системі управління банком; взаємовідносин з іншими підрозділами банку). Розгляд основних аспектів нормативно-правового забезпечення внутрішнього аудиту та його впровадження у практику вітчизняних банків дає підстави для таких висновків:

1. Хоча служба внутрішнього аудиту не гарантує стабільність банку, вона є важливим інструментом контролю, що використовується керівництвом кредитної установи для оцінки ефективності діяльності кожного окремого структурного підрозділу.

2. Нормативно-правове забезпечення внутрішнього аудиту знаходиться на стадії розробки, а наявне використовується банками недостатньо і поверхово.

3. Без ґрунтового наукового опрацювання усього комплексу питань, пов'язаних із внутрішнім аудитом, виокремлення і вчасне вирішення існуючих проблем у цій сфері неможливе.

У розділі 2 “Удосконалення методичних аспектів внутрішнього аудиту в банках” запропоновано загальну методику проведення аудиторських перевірок у банках із застосуванням як традиційних методів перевірок, так і економіко-математичних.

Методика аудиту формується на основі конкретних об'єктів аудиту з урахуванням правового регулювання питань функціонування фінансового механізму суб'єктів економічної діяльності, цілей і завдань, що їх визначають управлінці та власники об'єктів перевірки.

На основі узагальнення теоретичних та практичних аспектів аудиторської діяльності, об'єктами внутрішнього аудиту як підприємств, так і банків визначено: ведення бухгалтерського обліку, достовірність звітності, стан майна, забезпеченість власними коштами, фінансову стійкість, ліквідність, систему управління, якість роботи економічних і технічних служб, планування і прогнозування, систему внутрішнього контролю, операції з грошовими коштами, фінансові результати діяльності суб'єкта господарювання, ризики, що супроводжують процес здійснення банківських операцій.

Методики внутрішнього і зовнішнього аудиту мають спільні та відмінні риси. Спільні риси зазвичай стосуються технології проведення перевірок. Відмінності зумовлені метою та видом внутрішнього аудиту. На формування методики внутрішнього аудиту впливають види операцій, здійснюваних банком, їх обсяги, галузева та географічна диверсифікація, ступінь ризику та його оцінка з метою мінімізації негативного впливу, належність банку до певної групи за розміром капіталу, активів, кількістю філій і відділень.

Виявити можливі зовнішні і внутрішні ризики важливо при впровадженні нових проектів. Це дозволить підвищити ефективність банківських проектів та їх надійність. З огляду на функціональні завдання внутрішнього аудиту банку, в дисертації визначено такі його основні напрями:

- а) моніторинг витрачання коштів за різними проектами та програмами;
- б) аналіз фінансової та управлінської звітності банку;
- в) оцінка достовірності та своєчасності звітності банку;
- г) оцінка контрактів, що розробляються в кредитній установі;
- д) оцінка існуючих та нових систем контролю банку.

Дослідження функцій аналітичних служб філій банків Черкаської області показало, що у роботі цих служб застосовуються переважно традиційні методи аналізу та ті, що запропоновані нормативними документами Національного банку України. Їх використання дозволяє суттєво підвищити ефективність внутрішнього аудиту для контролю за виконанням кошторисів, моніторингу операцій з кредитування, операцій з іноземною валютою, цінними паперами, виявлення негативних та небажаних відхилень, що можуть призвести до підписання збиткових для банку угод. Водночас результати аналізу, здобуті традиційними методами, формують базу для створення економіко-математичної моделі. Це особливо важливо в умовах високої конкуренції на ринку банківських послуг, коли управління кредитною установою повинно здійснюватися із випередженням розвитку поточних подій.

В дисертації моделювання запропоновано розглядати як окрему методику внутрішнього аудиту, оскільки, розраховуючи варіанти банківських рішень та дій, аудитор повинен надати рекомендації підрозділу, що ним перевіряється, з одержання прибутку, ефективного використання наявних ресурсів (як грошових, так і кадрових). Під час опрацювання рекомендацій внутрішнім аудиторам слід використовувати математико-статистичну модель стану банку для обґрунтування стратегії діяльності. Це уможливило оцінку поточного та перспективного стану банку, а також підготовку матеріалів для прийняття управлінських рішень (рис. 2, 3).

Рис. 2. Зведена крива прогнозу динаміки обсягів кредитного портфеля шести провідних банків України на 2004 рік (тис. грн.)

Рис. 3. Зведена крива прогнозу динаміки обсягів залучених ресурсів шести провідних банків України на 2004 рік (тис. грн.)

Побудова стохастичної мультиплікативної моделі динаміки ресурсу дає можливість застосувати її як до різних видів фінансових ресурсів, так і в різних часових інтервалах.

У розділі 3 “**Організація внутрішнього аудиту в банках України**” висвітлено та дано критичну оцінку елементам організації внутрішнього аудиту в банківських установах, надано рекомендації щодо розширення спектра діяльності внутрішнього аудиту та підвищення його ролі у процесі управління банком в умовах становлення ринкових відносин; узагальнено теоретичні засади організації внутрішнього аудиту в банках; запропоновано вдосконалену організаційну структуру служби внутрішнього аудиту.

Вивчення статистичних даних, річних звітів банків, звітів про стан внутрішнього аудиту в банках України дає підстави зробити узагальнення щодо наявних недоліків моделі банківського управління, які впливають на ефективність функціонування системи внутрішнього контролю:

а) власна концепція розвитку та відповідна їй концепція управління, сукупність практичних заходів кредитної установи має узагальнений характер, не відображає особливості та мету діяльності конкретного банку, тобто є типовою;

б) відсутні продумані повноцінні системи інформаційного забезпечення процесів управління;

в) банки не приділяють достатньої уваги системному аналізу, діагностиці та прогнозуванню діяльності;

г) між підрозділами банку недостатньо розвинуті горизонтальні структурні зв'язки, що призводить до прийняття неузгоджених, а отже неефективних рішень.

При формуванні ефективної системи внутрішнього контролю не слід ототожнювати службу внутрішнього аудиту із органом нагляду за банківськими установами, який має право втручатися в операційну діяльність банку. Інакше в колективі створюється соціальне напруження, і як наслідок – підвищення рівня операційного ризику в діяльності кредитної установи. Враховуючи це, логічно залучати службу внутрішнього аудиту до поточної діяльності банку.

Служба внутрішнього аудиту виконує функції органу інформаційно-аналітичного забезпечення менеджменту банку, у якому важливу роль відведено системі контролю, представленій трьома рівнями:

перший рівень – ієрархічний, або первинний контроль, який, в свою чергу, повинен здійснюватися не менше ніж у два етапи: перший – самоконтроль працівника; другий – контроль з боку керівника підрозділу. Крім цього, має бути відділ, або сектор внутрішнього аудиту, який функціонує у філії і підпорядковується її керівнику;

другий рівень – позаієрархічний контроль, або рівень внутрішнього аудиту банку – юридичної особи. Він характеризується незалежністю та безпосередньо не стосується проведення операцій. Основна мета даного виду контролю – дати оцінку первинному контролю та виявити ступені ризику для банку. Внутрішні аудитори банку не беруть участь в операційній роботі, а лише надають рекомендації керівникам і виконавцям підрозділів, які перевіряються, і слідкують за їх виконанням;

третій рівень – зовнішній контроль, який проводиться зовнішніми аудиторами, Національним банком України, Державною податковою адміністрацією та іншими уповноваженими законодавством органами. Формально у функції третього рівня контролю не входить перевірка служби внутрішнього аудиту, але результати цих перевірок варто розглядати як оцінку ефективності діяльності внутрішнього аудиту.

Відповідно до завдань першого і другого рівнів контролю в банках види внутрішнього аудиту, як контролюючого органу, класифікуємо так:

1. Бухгалтерський аудит – перевірка рахунків та витрат, підтвердження достовірності звітності.

2. Процедурний аудит – перевірка правильності виконання послідовності процедур під час проведення банківських операцій.

3. Управлінський аудит – перевірка організації управлінського контролю та оцінка роботи керівників підрозділів. Ним охоплюються такі питання: розподіл обов'язків у підрозділах; здатність керівників визначати пріоритети кадрової, фінансової політики; ефективність використання матеріальних ресурсів; організація доведення розпоряджень до виконавців.

4. Аудит втручання є неплановим і здійснюється в особливих випадках, коли керівники підрозділів не можуть самостійно вирішити проблеми діяльності структурного підрозділу. Аудит втручання має характер консультацій, розслідування, включає елементи дисциплінарного впливу.

5. Аудит інформаційних технологій здійснюється для оцінки надійності комп'ютерної системи банку, зберігання і захищеності інформації, ефективності використання коштів на комп'ютеризацію і програмне забезпечення.

У дисертації організацію внутрішнього аудиторського контролю запропоновано проводити за такими напрямками: дистанційний аудит, аудит на місці, аудит філій.

Активізація діяльності внутрішнього аудиту пов'язана із розширенням його впливу на процес управління банком шляхом:

- підготовки та надання керівництву вичерпної та достовірної інформації в реальному режимі часу. Внутрішні аудитори можуть спілкуватися із працівниками банку, що сприяє усуненню недоліків за короткі терміни;

- охоплення процедурами внутрішнього аудиту всіх фінансово-господарських процесів.

Крім того, витрати на внутрішній аудит значно менші ніж на зовнішній.

В Україні на сьогодні тільки незначна частина філій банків має службу внутрішнього аудиту або посаду аудитора у відділеннях чи філіях. Більшість банків із розгалуженою мережею філій здійснюють аудит лише на рівні банку – юридичної особи, періодично перевіряючи філії шляхом проведення інспектування, яке передбачає оцінку стану обліково-операційної роботи і внутрішньобанківського контролю та надання практичної допомоги відділенню чи філії банку щодо забезпечення належної організації роботи та контролю. Втім, процедури внутрішньобанківського аудиту філій та головного офісу мають суттєві відмінності. Йдеться про масштабність контролю, об'єкти перевірки та періодичність.

Оскільки організація бухгалтерського обліку тісно пов'язана із функціями внутрішнього контролю, то внутрішньоаудиторську перевірку доцільно починати з оцінки стану організації обліково-операційної роботи філії. Аудиторам у даних випадках слід керуватися положеннями про організацію бухгалтерського обліку та внутрішньобанківського контролю, які опрацьовуються філіями самостійно. У ході перевірки аналізується також структура та кадрова укомплектованість бухгалтерії, кваліфікація, розподіл обов'язків та навантаження на бухгалтерських працівників (рис.4).

Аудит організації обліково-операційної роботи філії банку особливо важливий, якщо банк має розгалужену мережу філій та відділень. Це пояснюється тим, що саме у філіях та через систему й структуру бухгалтерського обліку реалізуються політика банку, технологія проведення операцій, програмні продукти, типові форми угод.

ВИСНОВКИ

У дисертації зроблено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-практичного завдання, що полягає у розробці рекомендацій з удосконалення організації та методики внутрішнього аудиту в банках України. За результатами проведеного дослідження сформульовано висновки та пропозиції, які підтверджують вирішення завдань дисертаційної роботи відповідно до поставленої мети.

1. За результатами аналізу теоретичних положень, наведених у вітчизняній та зарубіжній літературі, внутрішній контроль визначається сукупністю процедур, спрямованих на досягнення цілей банку як результату дій керівництва щодо планування, організації, моніторингу, перевірки правильності та достовірності даних бухгалтерського обліку, підвищення ефективності діяльності, забезпечення дотримання унормованих управлінських положень. Доведено, що внутрішній аудит є одним із трьох елементів внутрішнього контролю банку. Інші два – управлінський (адміністративний) і бухгалтерський контроль.

2. Внутрішній аудит відрізняється від зовнішнього за такими критеріями: об'єктами контролю та широтою діапазону діяльності, метою, завданнями, суб'єктами, замовниками, мірою незалежності, висновками, кваліфікацією аудиторів, організацією роботи, обов'язковістю, правовим регулюванням, публічністю, оплатою праці, оформленням результатів аудиту, відповідальністю перед замовниками.

3. Потреба у розвитку та удосконаленні підходів, методики внутрішнього аудиту як вагомій складовій системи внутрішнього контролю банку, обумовлена потребами зниження ризиків у банківській діяльності. Опрацювання процедур внутрішнього аудиту спрямоване на розуміння керівництвом та працівниками банку їх необхідності як послуги, яка поки що використовується не повною мірою через неоднозначне тлумачення об'єктів внутрішнього аудиту у банках. До об'єктів внутрішнього аудиту банків відносяться: ведення бухгалтерського обліку, достовірність звітності, стан майна, забезпеченість власними коштами, фінансова стійкість, ліквідність, система управління, якість роботи економічних і технічних служб, планування і прогнозування, система внутрішнього контролю, операції з грошовими ресурсами та грошовими операціями, діяльність.

4. За кожним об'єктом внутрішнього аудиту визначено джерела даних та способи його здійснення, які формують загальний метод внутрішнього аудиту, залежать від обсягів і мети перевірки та джерел даних, які підлягають досягнення поставленої мети, а не за виконання окремих і методів внутрішнього аудиту.

5. Для удосконалення внутрішнього контролю (не тільки у адміністративному і закінчуючи внутрішнім аудитом) слід проволити за такими принципами: науковий підхід та інформаційні технології, стратегія і

6. У процесі вивчення діяльності внутрішнього аудиту банків здійснено дослідження діяльності внутрішнього аудиту банків та запропоновано шляхи удосконалення його організації та методики здійснення. Для забезпечення менеджменту банку інформацією щодо впливу зовнішніх та внутрішніх факторів та контролю їх проявів, внутрішні аудитори повинні

7. У процесі вивчення діяльності внутрішнього аудиту банків здійснено дослідження діяльності внутрішнього аудиту банків та запропоновано шляхи удосконалення його організації та методики здійснення. Для забезпечення менеджменту банку інформацією щодо впливу зовнішніх та внутрішніх факторів та контролю їх проявів, внутрішні аудитори повинні

Рис. 4. Зміст процедури внутрішнього аудиту організації обліково-операційної роботи та

філії банку

активів і пасивів залежно від ринкових коливань; періодичний контроль планів і прогнозів, розробка аналітичних висновків та рекомендацій із доведенням їх до керівництва банку; оцінка конкурентної позиції та іміджу банку серед банків своєї групи чи регіону; бюджетне планування та відповідність фактичних результатів плановим, виявлення причин відхилення від кошторису; систематичний моніторинг структури балансу банку; аналіз результатів фінансово-господарської діяльності стосовно відповідності даним прогнозів та планів; аналіз результатів фінансово-господарської діяльності в динаміці; контроль обґрунтованості тарифної політики банку; оцінка удосконалення та розвитку фінансової політики банку.

7. Під час дослідженні теоретичних та правових засад діяльності внутрішнього аудиту в банківській системі доведена необхідність у переосмисленні його функцій як органу контролю. Мета внутрішнього контролю банку не повинна обмежуватися недопущенням фактів відхилень, помилок та неефективності у роботі. Потрібно запровадити систему своєчасного їх виявлення та усунення, що сприятиме підвищенню ефективності діяльності кредитної установи. Підрозділ внутрішнього аудиту на підставі фактичних даних повинен оцінювати діяльність банку як у ретроспективі, так і максимально точно прогнозувати розвиток майбутніх подій.

8. Характерна для менеджменту вітчизняних банків лінійно-функціональна структура управління призводить до втрат клієнтів, оскільки рішення приймаються протягом тривалого терміну. Повноваженнями щодо надання кредиту, встановлення відсоткової ставки за кредитами та депозитами варто наділити філії та відділення, а до контролю слід залучити підрозділ внутрішнього аудиту, оскільки він володіє узагальненою інформацією щодо подібних операцій у минулих періодах.

9. Організацію здійснення внутрішнього аудиторського контролю доцільно розподілити за такими напрямками: дистанційний аудит, аудит на місці, аудит філій.

10. Оцінка поточного та майбутнього стану банку, а також підготовка внутрішнім аудитом матеріалів для прийняття управлінських рішень, має здійснюватися із застосуванням математико-статистичної моделі з метою визначення стратегії діяльності, зростання прибутку та підвищення стійкості банку. Для банків, які мають розгалужену мережу філій на території всієї України чи окремих регіонів, необхідно розробляти моделі для кожного з них окремо, аналізуючи діяльність банків-конкурентів, що працюють у даному регіоні. Автором запропоновано до застосування у внутрішньому аудиті методи, орієнтовані на детальне вивчення закономірностей процесів, що відбуваються всередині фінансових інститутів: інструментального апарату теорії ймовірностей; математичної статистики; опису банку як сукупності стохастичних фінансових потоків. В основу досліджуваної моделі покладено можливість відстежування обсягів ресурсів, що вивчаються, через дискретні рівновіддалені проміжки часу. Побудова стохастичної мультиплікативної моделі динаміки ресурсу уможливорює її застосування як до різних видів фінансових ресурсів, так і до різних за масштабом часових інтервалів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Білокінь Г.М. Роль аудиту в діяльності комерційних банків // Вісник НБУ. – 2001. – № 9. – С. 60 – 61, - 0,25 д.а.
2. Білокінь Г.М. Правові засади регулювання внутрішнього аудиту банку // Стратегія економічного розвитку України: Наук. зб. – Вип. 6 (13) / Голов. ред. О.П. Степанов. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 31 – 36. – 0,5 д.а.
3. Білокінь Г.М. Аналітичні процедури як метод дослідження у внутрішньобанківському аудиті // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Випуск 142. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2002. – С. 140 – 145. – 0,25 д. а.
4. Білокінь Г.М. Економічна суть та функціональні завдання внутрішньобанківського аудиту в умовах перехідної економіки // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Вип. 8. – Черкаси: ЧДТУ, 2003. – С. 249 – 254. – 0,5 д.а.

5. Білокінь Г.М. Шляхи удосконалення організації внутрішнього аудиту банків // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Випуск 196. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – С. 93 – 101. – 0,4 д. а.

В інших виданнях:

6. Білокінь Г.М. Використання імітаційного моделювання в управлінні кредитними операціями банку // Актуальні проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: Збірник наукових статей. – Харків: Основа, 2001. – С. 56 – 57. – 0,25 д. а.

7. Білокінь Г.М. Проблеми реалізації незалежності зовнішнього аудиту комерційних банків // Удосконалення обліку та аналізу господарської діяльності на основі впровадження нових Положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні: Тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф. 16 – 18 жовтня 2000 р. / Відп. за вип. В.М. Івахненко. – К.: КНЕУ, 2000. – С. 135 – 138. – 0, 2 д. а.

8. Білокінь Г.М. Роль і значення внутрішнього аудиту в управлінні активами банку // Розвиток науки про бухгалтерський облік: Збірник тез та виступів на міжнародній науковій конференції 23 – 24 листопада 2000 р. Частина II. – Житомир: ЖІТІ, 2000. -С. 13 – 16. – 0,2 д. а.

9. Білокінь Г.М. Внутрішній аудит як елемент системи внутрішнього контролю комерційного банку // Бухгалтерський облік в Україні на початку XXI століття: Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції 26 – 27 квітня 2001 р. – Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2001. – С. 163 – 166. – 0,2 д. а.

10. Білокінь Г.М. Використання методів аналізу у внутрішньобанківському аудиті // Трансформація курсу “Економічний аналіз діяльності підприємства”: Тези доповідей між нар. наук.-метод. конф. 16 – 17 травня 2002 р. / Відп. за вип. Л.М. Кіндрацька. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 28 – 31. – 0,2 д. а.

11. Білокінь Г.М. Аналіз підходів до категорії “об’єкт внутрішнього аудиту” в спеціальній літературі // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю: Матеріали I-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції 20 – 22 листопада 2002 р. м. Черкаси / Відп. ред. В.М. Яценко. – Черкаси: ЧДТУ, 2002. – С. 64 – 67. – 0,2 д. а.

12. Білокінь Г.М. Використання методики аналізу в управлінні грошовими потоками банку // Економічні проблеми ринкової трансформації України: Тези доповідей Всеукраїнської наук.-практич. конф. 3 – 4 грудня 2002 р. / Відп. за вип. Я.В. Грудзевич. – Львів: ЛБІ НБУ, 2002. – С. 27 – 28. – 0,1 д. а.

13. Білокінь Г.М. Методичні інструменти внутрішнього аудиту // Науковий потенціал світу 2004: Тези доповідей I-ої Міжнародної науково-практичної конференції 1 – 15 листопада 2004 р. / Гол. ред. А.А. Покотілов. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 8 – 10. – 0,1 д. а.

14. Білокінь Г.М. Банківський нагляд та аудит // Навчальний модуль. – К.: ІТЦ НБУ, 1999 – 155 с. – 6,4 д. а.

АНОТАЦІЯ

Білокінь Г.М. Становлення і вдосконалення аудиторської служби в банках України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.04. – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. – Київський національний економічний університет, Київ, 2005.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню теоретичних основ та організаційних засад внутрішнього аудиту банків та визначенню напрямів його розвитку і вдосконалення в Україні. Уточнено елементи аналітичної роботи банку на всіх рівнях внутрішнього контролю. Запропоновано авторський підхід щодо напрямів проведення внутрішнім аудитом комплексної оцінки діяльності банку. Обґрунтована необхідність функціонування внутрішнього аудиту в обласних філіях банку. Запропонована структура

служби внутрішнього аудиту, яка дозволить здійснювати контроль за діяльністю в режимі реального часу та надавати практичну допомогу керівництву і працівникам кредитної установи. Дістало подальший розвиток питання теорії та практики діяльності внутрішнього аудиту. Здійснено критичний аналіз організації та методики внутрішнього аудиту в кредитних установах України. Для детального вивчення закономірностей діяльності банківських установ запропоновано напрями використання в аналітичній роботі служби внутрішнього аудиту методів, що ґрунтуються на теорії ймовірностей, математичній статистиці, описі банків як сукупності стохастичних фінансових потоків.

Ключові слова: аудит, внутрішній аудит, методика, організація, функції внутрішнього аудиту, інформаційне забезпечення, принципи аудиту.

АННОТАЦІЯ

Белоконь А. Н. – Становление и усовершенствование внутреннего аудита в банках Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.04. – Бухгалтерский учет, анализ и аудит. – Киевский национальный экономический университет, Киев, 2005.

Диссертационная работа посвящена исследованию теоретических, организационных основ внутреннего аудита коммерческих банков и определению путей его развития. Проведенное исследование заключается в обосновании теоретических положений и практических рекомендаций относительно усовершенствования организации и методики внутреннего аудита в банках Украины.

Уточнены элементы аналитической работы банка на всех уровнях аудиторского контроля, которые обеспечат ее результативность: определение приоритетов внутренней аудиторской проверки; планирование процесса внутреннего аудита; установления определенных правил относительно управления персоналом, подотчетности и подчиненности службы внутреннего аудита; характер взаимоотношений внутренних аудиторов со служащими других подразделений банка; стандарты оформления результатов проверки внутренними аудиторами; компьютерный аудит; критерии оценки эффективности работы внутренних аудиторов банка.

Предложен авторский подход относительно направлений проведения внутренним аудитом комплексной оценки деятельности банка, а именно: систематический мониторинг и оперативное информирование руководства банка об изменениях рынков; определение соотношений активов и пассивов в зависимости от рыночных колебаний; периодический контроль планов и прогнозов, разработка аналитических выводов и рекомендаций с последующим доведением их к сведению руководства банка; оценки конкурентоспособности и имиджа банка среди банков своей группы или региона; систематический мониторинг структуры баланса банка; анализ результатов хозяйственно-финансовой деятельности данным прогнозов и планов; оценки усовершенствования и развития политики банка.

Обоснована необходимость функционирования внутреннего аудита в областных филиалах банков. Разработана структура службы внутреннего аудита, которая позволит осуществлять контроль в режиме реального времени и оказывать практическую помощь руководству и работникам банка.

Получил дальнейшее развитие вопрос теории и практики деятельности внутреннего аудита. Осуществлен критический анализ организации и методики внутреннего аудита в кредитных учреждениях Украины. Исследованы предмет, объекты, задачи и функции внутреннего аудита, в частности, банковского. Расширен круг объектов внутреннего аудита банка. К объектам отнесены не только деятельность, документальное и бухгалтерское оформление, информационное обеспечение процесса управления банка, но и риски, сопровождающие процесс осуществления банковских операций. Внутренние и внешние относительно банка события, которые негативно влияют на конечные результаты его работы, рекомендовано рассматривать системой внутреннего контроля как отдельный банковский риск.

Для детального изучения закономерностей деятельности банковских учреждений предложено пути использования в аналитической работе службы внутреннего аудита методов, которые базируются на теории вероятностей, математической статистике, описании банков как совокупности стохастических финансовых потоков. Использование математического аппарата с помощью программного обеспечения даст возможность внутренним аудиторам обосновать собственные предложения путем расчетов за данными отчетности и представить результаты предложенной модели в виде таблиц, графиков, диаграмм. Прогноз объемов ресурсов и активов на определенный период времени повышает актуальность информации, что оптимизирует управление кредитным учреждением и делает возможным сохранение и улучшение рыночных позиций банка. Объективность представленной руководству банка информации, полученной в результате расчетов, обеспечивает принцип независимости внутреннего аудита от деятельности подразделений, которые проводят операции по привлечению и размещению ресурсов.

Ключевые слова: аудит, внутренний аудит, методика, организация, функции внутреннего аудита, информационное обеспечение, принципы аудита.

ANNOTATION

Bilokin G.M. Becoming and improvement of public accountant service in the banks of Ukraine. - Manuscript.

The dissertation on gaining of the scientific degree of Candidate of Economic Science, speciality 08.06.04. - Accounting, analysis and audit. - Kyiv National Economic University, Kyiv, 2005.

The dissertation is devoted to research of theoretical and organizational bases of internal audit of commercial banks and determination of directions of its development and improvement in Ukraine. The elements of analytical work of bank are specified at all levels of internal control. The author offers the approach of conducting by the internal audit of the complex estimation of activity of bank and grounds the necessity of functioning of internal audit in the regional branches of bank. The offered structure of service of internal audit, which will allow to carry out the control of activity in the real-time mode and give practical help to guidance and workers of credit establishment. Got subsequent development the question of theory and practice of activity of internal audit. The critical analysis of organization and methods of internal audit in credit establishments of Ukraine are carried out. It is developed and turn into practice of analytical activity of banks the methods of study of conformities of processes, that take place in financial institutes: 1) theories of chances, 2) mathematical statistics, 3) description of banks as aggregates of stochastic financial threads.

Keywords: audit, internal audit, method, organization, functions of internal audit, informative providing, principles of audit.